

IDENTITATEA MARAMUREȘULUI

Prof. Dr. Doc. MIHAI POP

Oamenii Maramureșului s-au îndeletnicit din totdeauna, cum se îndeletnicesc și astăzi, cu prelucrarea metalelor, cu muncile forestiere, cu agricultura și cu creșterea vitelor. Au fost, deci, producători de bunuri atât pentru subzistența lor cât și pentru existența altora. Și știm că au organizat un model propriu de organizare social-politică, un stil de viață comunitară medievală timpurie pe care istoria, atunci când l-a consemnat, l-a găsit cristalizat. Cnezatele de sat și de vale, voievodatul Maramureșului, atestă acest model de organizare cu vechi rădăcini, care a dăinuit multă vreme nu numai pentru ce a făcut să funcționeze relațiile dintre oameni, neamuri, sate și grupe de sate ci și pentru că a oferit resurse interne rezistenței la presiunile din afară (cf. Radu Popa, Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, București, 1970). Că, pe măsura trecerii vremurilor, acest model era avansat, o dovedește faptul că el a fost transferat peste munți și pus la temelie Principatului Moldovei. Existența lui a permis dezvoltarea unei strategii politice și militare proprii care a dus la afirmarea clară a identității etnice a maramureșenilor. Calitatea lor de organizatori politici și oșteni este atestată din sec. al XIV-lea înapoi de documentele istorice ce vorbesc despre participarea lor la luptele din perioada feudală, la apărarea împotriva incursiunilor tătare și apoi la frământările din perioada de trecere de la feudalism la epoca modernă.

În contextul acestor forme de viață proprii, dar deschise totdeauna în afară, maramureșenii au dezvoltat o cultură proprie orală și cărturărească totodată, ale cărei legături au ajuns departe, dovadă că la 1391 Mănăstirea Peri, ctitorie a familiei voievodale a lui Dragoș, primește de la Patriarhia din Constantinople drept de Stavropignie. Maramureșul poate fi considerat deci, pentru o zonă mult mai largă, un centru de difuziune cărturărească (Radu Popa, idem, 218). Din Peri sau poate din alte centre mănăstirești, numeroase în Maramureș până în sec. al XVIII-lea, pornesc primele cărți scrise în limba română. Aceasta explică de ce s-a găsit aici mai târziu atâta carte veche românească. Aceasta explică și scrierea în românește a codicelui Petrovay și faptul că poezia orală, înainte de a fi culeasă folcloristic, a fost notată de săteni ca Dunca Onuț din Șieu (1814), Botezat Lupu din Cornești (1821), Țicală Dumitru din Dragomirești (1841) în caietele lor (D. Pop, Folcloristica Maramureșului, București, 1970, p. 12-20).

Fără să fi păstrat despre structura cea mai veche a unor mituri și saga cum au făcut-o cei mai vechi, putem regăsi în viața veche a Maramureșului acea formă tripartită a funcțiunilor unei societăți formate din conducători politici și oșteni, din cărturari și din producători de bunuri pe care G. Dumézil o socotește specifică vechilor culturi indoeuropene (cf. *Mythe et épopée*, Paris, 1968).

În conștiința oamenilor, formele de viață ale vechii lor istorii, conceptele lor fundamentale despre lume și societate au rezistat și rezistă până astăzi. Societatea maramureșeană are ca instituție de bază neamul, familia mare patrilineară și virilocală. În comunități, neamurile se așezau ierarhic pe baza unor titluri nobilitare. Cel ce aparținea unei comunități de nemeși era considerată prin însăși această apartenență nemeș și el. Este acea nobilitate comunitară pe care o întâlnim în Europa doar în Țara bascilor.

Satele Maramureșului se consideră în general a fi sate de oameni "liberi", în care relațiile dintre neamuri se practică după un sistem de norme bine stabilit de demult. Pe acest sistem și pe conceptele fundamentale despre bine și rău, despre drept și nedrept, despre raportul omului cu timpul și spațiul, cu natura și cu semenii săi, s-au întemeiat celelalte semne esențiale ce marchează identitatea maramureșenilor.

Ideea de libertate și cea de dreptate, așezată în cumpăna dreaptă cu atașamentul față de locul neamului și de comunitate, cu gândul la necesitatea de a cinsti pe ceilalți pentru a fi și tu cinstit, sunt conotațiile esențiale ale demnității oamenilor de aici, a ceea ce în general se cheamă omenie maramureșeană.

Omenia văzută din lăuntru, din partea celor ce o practică în virtutea unei tradiții ce nu poate fi renegată, înseamnă trăirea după normele pe care se întemeiază viața neamurilor și a comunităților, solidaritatea cu ai tăi la bine, dar mai cu seamă la rău, întrajutorarea compensată. Aceste valențe ce conotează identitatea explică substanța spirituală a culturii maramureșene, expresie a vieții și năzuințelor, oamenilor care au făurit-o. O cultură de care maramureșenii sunt mândri, care în diferitele ei forme de expresie este apreciată de toți cei care ajung să o cunoască și să o înțeleagă.

Până de curând Maramureșul a fost considerat o zonă a culturii lemnului, pentru că în cea mai lungă perioadă pe care o cunoaștem, casele, uneltele și ustensilele au fost făcute din lemn. Dar perioada culturii lemnului a urmat străvechi culturi a bronzului și fierului și arhitecturii în piatră creată de clasa conducătoare din Maramureș în perioada feudală și păstrată doar în vestigii arheologice. Ea este succedată astăzi de pătrunderea culturii industriale la sate. Arhitecturii în lemn îi aparțin înainte de toate vestitele biserici cu înaltele lor turnuri îndrăznețe în stil gotic care dau dovadă nu numai de un simț artistic, ci și de iscusită pricepere tehnică. Apoi casele de bârne măiestrit îmbinate, cu acoperișurile lor înalte în patru ape și cu ceardacurile ce înconjoară de multe ori pe trei părți casa, sprijinind streșinile largi pe stâlpi așezați în ordine simetrică și legați între ei cu arcade ce amintesc arta Renașterii. Și, în sfârșit, porțile monumentale din stâlpi de stejar, împodobiți cu semne ce altădată au avut fără îndoială sensuri simbolice menite să propițieze, să protejeze gospodăriile și să marcheze rangul celor spre care se intra prin ele.

În acest domeniu al construcțiilor ca și în cel al creațiilor cărturărești se verifică în Maramureș caracterul deschis al culturilor puternice care sunt capabile să primească idei și forme venite din afară și să le asimileze în așa fel încât să ni își altereze propria identitate ci să-i dea în dinamica dezvoltării, noi posibilități de a-și afirma specificitatea. Se cer așezate în rândul creațiilor culturale plastice ceramica, mai cu seamă vechea ceramică roșie, șlefuită și nesmălțuită, care se face și astăzi de către olarul Tănase Cocean din Săcel, după un ritual, în sensul propriu al cuvântului, ce ne duce spre formele de demult ale acestei îndeletniciri, când orice act tehnic era și un act cu profunde implicații spirituale. Și se cer amintite tot în acest domeniu țesăturile de în, cânepă și lână: covoarele, cergile și ștergarele și fără îndoială și portul maramureșean atât de deosebit de cel al altor regiuni ale teritoriului folcloric românesc.

Este firesc ca într-o societate bazată pe ierarhia dintre nemuri, teritoriul satelor să reflecte această ierarhie. Satele maramureșene așezate pe văi, mai puțin pe platouri ca cele din Chioar, au ca axă drumul care le leagă între ele și cu centrele urbane, apoi ulițele ce șerpuesc după cum le îngăduie terenul. Chiar dacă nu mai sunt locuite de aceleași neamuri, ulițele poartă numele neamurilor care au stăpânit vecinătatea spre care duceau. Ierarhia neamurilor se reflectă și în ierarhia în care strămoșii sunt așezați în cimitirele din preajma bisericilor, situate de obicei pe o ridicătură din mijlocul satului și în rânduiala după care neamurile își au locul în biserică și la mesele ceremoniale de nuntă sau de înmormântare.

Această legătură dintre om și locul pe care trăiește o regăsim și în conceptul de spațiu și timp al maramureșenilor. Spațiul lor propriu este Ținutul Maramureșului, cu munții, pădurile și pășunile lui, cu hotarele satelor, cu apele și drumurile ce le sunt familiare. Dincolo de acestea se întinde lumea mare prin care umblă când este nevoie, și dacă găsesc același peisaj ca acasă, nu le este total străină. Străine le sunt numai locurile unde "nu-i frunză și iarbă" și unde oamenii nu au aceeași limbă și aceleași obiceiuri. Dincolo de acest spațiu cognoscibil este spațiul legendar, mitologic. În spațiul propriu, relațiile oamenilor se organizează după statutul lor. Femeilor le aparține casa, iar bărbaților gospodăria. Terenurile de cultură și fânețele sunt ale amândouă, dar pădurea și munții doar spațiul bărbaților.

În conceptul de timp, anul calendaristic se împarte după anotimpuri și munci. Diviziunile lui sunt marcate prin obiceiuri. Timpul vieții unui om se segmentează prin succesiunea vârstelor, fiecare având statutul propriu. Segmentele sunt marcate prin riturile de trecere (cf. A. van Gennep, *Les rites de passage*, Paris, 1909). Durată nelimitată are uneori timpul neamurilor care atâta vreme cât îl cuprinde memoria generațiilor este real, iar dincolo de aceasta trece în legendă. Legendară, mitologică este și concepția vremii, a timpului în viziunea globală a existenței lumii.

Direct legate de conceptul de timp și de existența în spațiu, de muncile omului și de normele de viață ale comunităților sunt deci obiceiurile. Cultura populară maramureșeană este până astăzi bună păstrătoare a obiceiurilor tradiționale.